اکالیپتوس

غلامرضا امین، عباس حاج‌آخوندی، بهزاد ذوالفقاری، روجا رحیمی*، ابوالقاسم سلطانی، محمدرضا شمس‌اردکانی، میثم شیرزاد، امیدصادقپور، امیرمهدی طالب،علیرضا قنادی، مهرداد کریمی،عبدالعلی محققزاده،فریبرز معطر، باقرمینایی

شاخه گیاهان دارویی، گروه طب اسلامی و طب سنتی، فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران

چکیده

اکالیپتوس شامل گونه‌های مختلفی از جنس اکالیپتوس است که همگی بومی استرالیا بوده و از آنجا به سایر نقاط دنیا و ایران آورده شده است. در بین گونه‌های مختلف، گونه Eucalyptus globulus گونه دارویی مهم ذکر شده در کلیه منابع دارویی جهان است که به دلیل وجود ترکیب ۱و۸-سینئول یا اکالیپتول در حد قابل قبول (بیش از ۷۰ درصد) مورد توجه است. اکالیپتوس دارای طبع گرم و خشک است و در زادگاه خود – استرالیا – به صورت سنتی در درمان زخم بومیان مصرف می‌شده و در دیگر نقاط دنیا به صورت موضعی جهت رفع مشکلات تنفسی، کاهش آماس لثه و تسکین سردرد مفید عنوان شده است. گونه E. globulus به عنوان گونه دارویی مهم معادل با اکالیپتوس پیشنهاد می‌شود.

کلید واژه‌ها: اکالیپتوس، Eucalyptus globulus، ۱و۸-سینئول، اکالیپتول، استرالیا.

تاریخ دریافت: دی ۹۳
تاریخ پذیرش: مهر ۹۴

مقدمه:

اکالیپتوس یکی از گیاهان معروف خانواده مورد است که موطن اصلی آن استرالیا بوده و از آنجا به سایر نقاط دنیا، از جمله ایران برده شده است. این جنس شامل گیاهانی است درختی که گاهی به بلندی تا متر هم می‌رسند. برگ‌های آن معمولاً کشیده و باریک است، ولی دارای گونه‌هایی با برگ‌های بیضوی یا گرد هم هستند. این برگ‌ها اغلب متناوب و به‌ندرت متقابل دیده می‌شوند. گل آنها دارای تعداد زیادی پرچم بوده که نهایتاً تبدیل به میوه‌ای خشک و معمولاً پیاله‌ای‌شکل می‌شود. از تمام قسمت‌های این درخت، به‌خصوص برگ‌های آن بوی مطبوعی استشمام می‌شود.

بیش از ۸۰ گونه مختلف این جنس از سال‌های بسیار دور وارد ایران شده و در نقاط مختلف، به‌خصوص در شمال و جنوب ایران کشت شده است.

از بین گونه مختلف وارد شده به ایران گونه‌های زیر دارای مقدار اسانس فراوان با شاخص دارویی ترکیب اکالیپتول، در حد قابل قبول هستند:

Eucalyptus globulus
E. sargentii
E. gilii
E. astringens
E.camaldulensis (گونه غیر دارویی بسیار فراوان در ایران است.)

تنها گونه دارویی رسمی مورد تأیید توسط کمیسیون E، E. globulus است و سایر گونه‌ها به علت داشتن مقادیر غیر قابل قبول ترکیبات سمی منع مصرف دارند.

سیری در منابع گذشته:

اکالیپتوس در قرن هیجدهم میلادی از استرالیا و آسیای جنوب شرقی به سایر نقاط جهان منتقل و شناسانده شد و پیش از آن به عنوان غذای اختصاصی کوآلا و در درمان زخم بومیان استرالیا کاربرد داشته است (۱).

* فرد مسئول مکاتبات: rojarahimi@gmail.com

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-25]

طبیعت اکالیپتوس گرم و خشک است. منقی ریه از بلاغم و رطوبات است (۲). در کاهش استرخاء و آماس لثه مؤثر است (۳). استنشاق و انکباب اکالیپتوس در ربو و انتصاب نفس به کار رفته، سعال حار رطب را کاهش می‌دهد (٤). استفاده موضعی و تدهین ناحیه شقیقه توسط ترکیب اکالیپتوس و نعنا فلفلی در کاهش شدت صداع مؤثر است (۵). انکباب اکالیپتوس، جوهر نعناع و کافور در درمان زکام حار کاربرد دارد (٦). مسکن وجع ناشی از ضربه، سقطه، اوجاع ظهر و مفاصل است (۷). مضر ریه و عصب و باعث حمرت پوست است. در کودکان نیز مغثی است (۷).

در منابع مختلف به اسامی متفاوتی برای اکالیپتوس اشاره شده که تعدادی از آنها به شرح زیر است:

فارسی: درخت نوبه، درخت تب

عربی: شجره الکافور، شجره الحمی (۸)

اکالیپتوس

نام علمی: .Eucalyptus globulus Labill

نام تیره: مورد (Myrtaceae)

نام انگلیسی: Blue Gum

مشخصات گیاه‌شناسی: درختی است به ارتفاع تا ٤۵ متر، گاهی تا ۷۰ متر، با پوست ساقه معمولاً صاف، سفید تا کرم، زرد یا خاکستری، اما در قاعده تنه با توده‌ای از پوست خاکستری- قهوه‌ای. برگ‌های جوان متقابل، بدون دمبرگ، ساقه آغوش، تخم مرغی، خاکستری- سبز تا سبز کلمی، با دو سطح تحتانی و فوقانی دو رنگ، برگ‌های مسن سرنیزه‌ای باریک، گاهی هلالی (داسی شکل)، نوک‌دار، سبز، روی سطح فوقانی و تحتانی هم‌رنگ. گل آذین به صورت چترهای ۱, ۳ و ۷ گلی، دمگل آذین‌ها تخت‌شده یا استوانه‌ای (گرد)، دمگل وجود دارد یا ندارد. غنچه‌ها فرفره‌ای تا واژ مخروطی زگیل دار، سبز کلمی، سرپوش میوه تخت‌شده، کوهان‌دار کوتاه، گل بنه رگه‌دار یا کم و بیش صاف، میوه‌ها واژ مخروطی تا کروی یا تقریبا کروی، به رنگ سبز کلمی.

پراکنش در جهان: استرالیا

پراکنش در ایران: کاشته شده در استان‌های گیلان، مازندران و خوزستان (۹)

موارد مصرف امروزه: اکالیپتوس و روغن فرار آن دارای اثرات آنتی‌بیوتیک (ضد باکتری، ضد قارچ، حشره‌کش و ضد پوسیدگی دندان)، کاهش تشکیل پلاک دندان، التیام‌بخش، ضد سرطان، ضد التهاب، خلط‌آور، آنتی‌اکسیدان و ... است. همچنین یافته‌های حاصل از بررسی‌های حیوانی اثرات ضد دیابت این گیاه را نیز نشان داده است. به هر حال موارد کاربرد کاملاً تأییدشده برگ و یا روغن فرار اکالیپتوس عمدتاً برای درمان بیماری‌های مربوط به دستگاه تنفسی، از جمله سرفه و برونشیت (از راه موضعی و خوراکی) و یا مداوای دردهای روماتیسمی به کار برده می‌شود (۱۰).

داروهای مصوب موجود در بازار دارویی ایران که متشکل از پودر، روغن فرار و یا تنتور حاصل از برگ‌های اکالیپتوس، به صورت مجزا و یا ترکیب با سایر فراورده‌های گیاهی (مانند روغن فرار نعنا، منتول و یا پودر آویشن، رازیانه و نعنا) عرضه می‌شوند، به‌منظور رفع نشانه‌های سرماخوردگی، سرفه و احتقان بینی به کار می‌روند (۱۱،۱۲).

نتیجه‌گیری:

در منابع طب سنتی ایران، مدخلی به نام اکالیپتوس وجود ندارد. ولی در دیگر منابع قرن‌های اخیر از مصارف سنتی و استفاده‌های دارویی نوین آن فراوان یادآوری شده است. نتیجه بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که می‌توان اکالیپتوس دارویی را معادل گونه Eucalyptus globulus در نظر گرفت.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-25]

References:

1. Blumenthal K. Herbal medicine. Integrative Medicine Communications. Newton:2000:118-123.

2. Thom E, Wallon T. A controlled clinical study of kanjang mixture in the treatment of uncomplicated upper respiratory tract infections. Phytother Res 1997;11(3);207-210.

3. Depaola LG,Overholser CD,Meiller TF,et al.Chemotherapeutic inhibition of supragingival dental plaque and gingivitis development.J Clin periodontal 1989;16(5):311-315.

4. juergens UR,Dethlefsen U,Steinkamp G,et al. Anti-inflammatory activity of 1.8-cineol (eucalyptol) in bronchial asthma: a double-blind placebo-controlled trial.Respir Med 2003;97(3):250-256.

5. Gobel H, Schmidt G.Effect of peppermint and eucalyptus oil preparation on headache parameters. Zeitschrift fur Phytotherapie 1995;16(1):23,26-29,33.

6. Cohen BM,Dressler WE.Acute aromatic inhalation modifies the airways.Effects of the common cold.Respiration 1982;43(4):285-293.

7. Blumenthal M,editor:The complete German Commision E monographs:therapeutic guide to herbal medicines, Austin,Tex,American Botanical Council ;Boston, Integrative Medicine Communication,1998.

۸ . سلطانی، ابوالقاسم، دایره المعارف طب سنتی (واژه نامه گیاهی)، جلد سوم، انتشارات نوروحی، ص ٦٧، ١٣٨٧.

۹ . مظفریان، و، شناخت گیاهان دارویی و معطر، تهران، فرهنگ معاصر، ص ٧٢٤، ١٣٩١.

١٠ . امامي، س.ا. و همکاران، کتاب مرجع گیاهان دارويي، چاپ اول، مؤسسه مطالعات تاريخ پزشكي، طب اسلامي و مكمل، دانشگاه علوم پزشكي ايران، جلد اول ٥٣٤-٥٢٧، ١٣٨٩.

١١ . انجمن تولید کنندگان داروها و فراورده های گیاهان دارویی، دارونامه گیاهی ایران،چاپ اول،انتشارات پژوهان، تهران، صص 32 ,٢٤-٢٠، ١٣٨٥.

١٢ . معاونت غذا و دارو،فارماکوپه گیاهي ایران، جلد اول، اداره کل نظارت بر امور دارو و مواد مخدر، ص. ٩٢-٨٤ ، ١٣٨١.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-25]